

Hukuk Tarihimiz Açısından Fatih Sultan Mehmet

*Abdullah DEMİR**

Hukuk tarihimiz açısından Fatih Sultan Mehmet'in uygulamalarını aşağıdaki ana başlıklar altında ele alacağız: Fatih Sultan Mehmet'in Osmanlı Devleti'nin Yeniden Yapılandırması, Fatih Sultan Mehmet'in Kanunlaştırma Faaliyetleri, Kardeş Katli-Devşirme Usulü-Cariyeler, Fatih Sultan Mehmet'in Gayrimüslimlere Tanıdığı Haklar.

I. Fatih'in Osmanlı Devletini Yeniden Yapılandırması

A. Bir Dünya İmparatorluğu Kurmak

Fatih çok büyük idealleri olan ve tarihte ender bulunan hükümdarlardan idi. Asırlardır fethedilemeyen İstanbul'u fethetmek ve kuracağı dünya imparatorluğunun başkenti haline getirmek başlıca hedefi idi. Bu hedefine ulaşmak için büyük askeri zaferler kazanması gerektiği gibi ülkesini ilim ve teknoloji alanında da zirvelere taşıması gerekiyordu.

İstanbul'u fethettikten sonra bu şehri imparatorluğunun başkenti haline getirmeye çalıştı. Kazanılan büyük zaferin ilim ve medeniyet alanındaki zaferlerle sağlamlaştırılması gerekiyordu. Bunun için ilk iş olarak İstanbul'a ilmi müesseseler, medreseler ve camiler inşa etmeye başladı. Hristiyanların çoğu şehri terk ettiği için boş kalan evler, kiliseler ve mahalleler vardı. Buraların insanlarla şenlendirilmesi, harap olanların tamir edilmesi gerekiyordu. İlk olarak boş kalan on kiliseyi medreseye çevirdi. Akabinde hızlı bir şekilde mektepler, medreseler, zaviyeler, darüşşifalar ve camiler yaptırmaya devam etti. Sadece kendisi değil diğer devlet adamları da bu imar seferberliğine katılıyorlardı. Öyle ki Fatih döneminin sonuna gelindiğinde 18 mektep, 9 imaret, 5 zaviye, 1 darüşşifa, 192 cami ve mescit yapılmış ya da kiliseden çevrilmişti.¹

B. Farklı Hükümdarlık Geleneklerinden Faydalanması

Fatih Sultan Mehmet, Türk, İslam, İran ve Roma hükümdarlık geleneklerini şahsında toplayan bir padişahtı. Onun dehası bir ya da iki kültür ikliminin nimetleri ile yetinmiyor, o dönemin dünyasındaki bütün kültürlerden faydalanıyordu. Bu sebeple klasik İslam dilleri olarak Arapça ve Farsçayla yetinmemiş, Latince, Yunanca, Sırpça gibi batı dillerini de öğrenmişti. Batı dillerinde yazılan eserlerden faydalanabilmek için onları tercüme ettirmiş, sarayında Müslüman ilim adamlarının yanında Hristiyan ve Yahudi bilginlere de yer vermişti.

* Doç. Dr., Zirve Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Anabilim Dalı.

¹ Ahmet Uçar, "Fatih Döneminde İstanbul'da Kurulan Önemli Kültür Merkezleri, Darüşşifa ve Çeşitli Sosyal Amaçlı Vakıflar", **Fatih Sempozyumları I-II-III**, 2005-2006-2007, Fatih Belediye Başkanlığı, Mayıs 2008, s. 229.

Her bir alimin, ilmin, dilin ve kültürün insana yeni ufuklar açtığını gördüğünden dolayı gemisinin rotasını meçhul coğrafyalara çevirmekten geri durmamıştı. Çocuklarına ve torunlarına verdiği isimler onun kültür coğrafyasını göstermektedir. Bir oğluna Bayezid, diğer oğluna Cem, torununa Oğuz Han adını vermişti.

C. Merkezîyetçi Bir İdari Sistem Uygulaması

Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletler karşısında başarılı olmasının temel sebeplerinden birisi merkezîyetçi bir idari yapıya sahip olmasıydı. Aynı dönemde Avrupalı devletlerde feodal bir idari sistem uygulanıyordu. Kral yetkilerini feodal beyler ile paylaşmış durumdaydı. Kral sadece eşitler arasında birinciydi. Malikane adı verilen geniş topraklara sahip feodal beyler yasama, yürütme, yargılama, cezalandırma ve vergi toplama yetkilerine sahip bulunmaktaydı. Bunun yanında feodal beylerin kendilerine ait orduları da vardı.²

Osmanlı Devleti ise başlangıçtan itibaren feodalitenin karşısında yerini almış ve gün geçtikçe merkezîyetçiliği artırmanın yollarını aramıştı. Avrupa'daki feodal beylerin mukabili olan Osmanlı'da sipahiler, feodal beyler gibi muktedir ve neredeyse bağımsız hükümdarlar değildi. Sipahiler merkezi yönetim tarafından tayin edilmiş ve çoğu zaman da doğup büyüdüğü topraklardan uzaklarda görevlendirilmiş memurlardı. Dolayısıyla babadan oğula süregelen asil bir ailenin yüzyıllar boyunca bir bölgede kökleşmesi engellenmiş ve merkezîyetçilik kuvvetlendirilmiş oluyordu.

Feodal beylerin çok geniş kapsamlı yasama, yürütme, yargılama, cezalandırma ve vergi toplama yetkilerinin mukabilinde sipahilerin yetkileri oldukça sınırlıydı. Sipahiler vergi toplama ve savaş için belli sayıda asker hazırlamanın yanında, yönetim ve cezaların infazından sorumluydu. Yasama yetkisi merkezi yönetimdeydi. Yargılama yetkisi de merkezden tayin edilen bağımsız kadılar tarafından kullanılıyordu. Sipahinin icraatları kadı tarafından, kadının faaliyetleri de sipahi tarafından ve her ikisi de merkezi yönetim tarafından denetleniyordu.

Osmanlı Devleti'nin merkezîyetçi yapısı Fatih döneminden itibaren daha da kuvvetlendirilmişti. O döneme kadar ulema sınıfından ve Müslüman kökenli vezirler, devlet yönetiminde etkili iken, Fatih Sultan Mehmet devşirme sınıfından gelen vezirlere devlet yönetimini emanet etmişti. Böylece o zamana kadar devlet yönetiminde etkili olan, hatta padişahların başa geçmesinde ve hal edilmesinde rol oynayan Müslüman ve Türk asıllı aileler devlet idaresinden uzaklaştırılmıştı. Kardeş katli uygulamalarının hukuki bir çerçeveye oturtulmasıyla da taht kavgalarının önü alınmış ve devletin parçalanmasına engel olunmuştu.

II. Fatih'in Kanunlaştırma Faaliyetleri

A. Örfî Hukuk ve Fatih Sultan Mehmet

Osmanlı hukuku, şer'i ve örfî hukuk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Şer'i hukuk fıkıh kitaplarında yerini almış olan ve daha ziyade özel hukuk alanlarında

² Halil Cin/Gül Akyılmaz, *Feodalite ve Osmanlı Düzeni*, Mersin 2001.

geçerli olan hukuktur. Örfi hukuk ise devlet başkanı tarafından düzenlenen ve daha ziyade kamu hukuku alanlarında geçerli olan hukuktur.³

İslam hukuku, devlet başkanına geniş bir takdir ve düzenleme yetkisi tanımıştır. Bu yetki özellikle devlet yönetimini ilgilendiren ve kamu hukuku ağırlıklı olan hukuk dallarında kullanılmıştır. Bu şekilde oluşan hukuka örfi hukuk adı verilirken, bunun dışında kalan hukuka ise şer’î hukuk denilmiştir. Osmanlı hukuku bu iki hukukun birleşmesinden meydana gelmektedir.⁴

Örfi hukuk terimine ilk defa *Fatih* devrinde rastlanmaktadır. O dönemin tarihçisi Tursun Bey, şer’î hukukun yanısıra var olan bir hukuk olarak, örfi hukuktan bahsetmektedir. Tursun Bey örfi hukuku şu şekilde tanımlamaktadır: “Nizam-ı alem için akla dayanarak hükümdarın koyduğu nizama, siyaset-i sultani veya yasağ-ı padişahi denir... Yani bu tedbir ol mertebe olmazsa belki mücerred tavr-ı akl üzere nizam-ı alem-i zahir için mesela tavr-ı Cengiz Han gibi olursa sebebine izafe ederler, siyaset-i sultanî ve yasağ-ı padişahî derler ki örfümüzce ona örf derler.”⁵

B. Fatih Kanunnameleri

İstanbul’un fethi ile Ortaçağı kapatıp Yeniçağı açan Fatih Sultan Mehmet hukuk alanında da çok önemli faaliyetler yapmıştır. İslam dünyasında, İslam hukukunun devlet başkanına tanıdığı yasama yetkisini son sınırına kadar kullanan ilk hükümdar Fatih Sultan Mehmet’tir.⁶ Fatih Sultan Mehmet hazırladığı kanunnamelerle hukuk tarihimizde en önemli kanun yapıcılardan birisi olmuştur.

Osmanlı Devleti’nde kanunname geleneği Fatih Sultan Mehmet tarafından başlatılmıştır. Kendisinden önceki padişahların bir kısım kanunları bulunmakla beraber her alanda genel kanunnamelerin hazırlanması Fatih döneminde gerçekleştirilmiştir.

Fatih Sultan Mehmet döneminde başlayan kanunname geleneği sonraki padişahlar tarafından devam ettirilmiş ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde tamamlanarak zirveye ulaşmıştır. Fatih döneminde genel kanunnameler olarak Teşkilat Kanunnamesi, Umumi Osmanlı Kanunnamesi, Tapu Tahrir Kanunnamesi ve İhtisap Kanunnamesi hazırlanmıştır. Bunların yanında özel kanunnameler diyebileceğimiz çok sayıda eyalet ve sancak kanunnameleri hazırlanmıştır.

Fatih kanunnameleri sonsuza dek geçerli olması için hazırlanmış kanunlardır. Kanunnameye yer alan “ebedü’l-abad mamulün bih” ifadesi, bu kanunların sonsuza kadar uygulanması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca kanunnamenin başında da bu kanunların diğer padişahlar döneminde de uygulanması gerektiği ifade edilmektedir: “Evlad-ı kiramım neslen ba’de neslin, bununla amil olalar.”

³ Halil İncalcık, **Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi**, Eren Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 319; Fuat Köprülü, “Fıkıh”, **İA**, C. 4, s. 614 vd; Aziz El-Azme, **Sosyal ve Tarihi Bağlam İçinde İslam Hukuku**, çev. Fethi Gedikli, İz Yayıncılık, s. 157-158.

⁴ İncalcık, **Osmanlı İmparatorluğu**, s. 320; Köprülü, “Fıkıh”, s. 614 vd.

⁵ Halil İncalcık, “Örf”, **İA**, c. 9, s. 480.

⁶ Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, İstanbul 1990, c. 1, s. 305.

Fatih kanunnamelerinde yer alan hükümlerin önemli bir kısmı daha önceki padişahlar dönemine aittir. “Bu kanunname atam ve dedem kanunudur.” ifadesi bunu anlatmaktadır. Bununla birlikte “Ve benim dahi kanunumdur.” ifadesinde yer aldığı gibi kanunların bazıları ise Fatih’in kendisine aittir: “Defterdarlık ve nişancılık verilmek Sahn müderrislerine dahi kanunumdur”, “Cenab-ı şerifimle kimesne taam yemek kanunum değildir, meğer ehl-i iyalden ola. Ecdad-ı izamım vüzerasile yerlerimiş, ben ref’ etmişimdir.”⁷

1. Fatih Kanunnamelerini Hazırlayanlar

Kanunnameler Fatih Sultan Mehmet’in iradesi ile kanunlaşsa da söz konusunu kanunlar hukukçular tarafından hazırlanmaktadır. Bu açıdan kanunnameler Divan-ı Hümayun üyelerinden olan nişancı tarafından hazırlanmakta ve Fatih’in tasdikinden sonra yürürlüğe girmektedir. Nişancılar ilmiye sınıfından, defterdarlar ve reisülküttaplardan seçilen Divan-ı Hümayun üyesi devlet adamlarıdır. Fatih Kanunnamesi’nde nişancının ilmiye sınıfından geleceği ifade edilmektedir: “Ve nişancılık, dahil ve sahn müderrislerinin yoludur.”⁸ Görevleri padişah fermanlarına padişahın imzası olan tuğrayı çekmek, tapu tahrir ve timar defterlerini tutmak, resmi yazışmaları yapmaktır. Padişah fermanına tuğra çektiği için nişancılara tuğrakeş, kanunnamelerin hazırlanmasından sorumlu oldukları için müfti-i kanun adları da verilmektedir.

Fatih dönemi kanunnamelerini hazırlayan nişancıların başında Karamani Mehmet Paşa, diğer adı ile Nişancı Mehmet Paşa gelmektedir. İlmiye sınıfından gelen Karamani Mehmet Paşa, Fatih’in son döneminde sadriazamlık da yapmıştır. Fatih döneminden itibaren devşirme kökenli olmadığı halde sadriazamlık makamına gelen az sayıdaki devlet adamlarındandır. Kendisi müderrislik yaparken kanun hazırlamadaki mahareti sebebi ile nişancılık makamına getirilmiştir. Sadriazamlık görevinde bulunurken Fatih’in vefatını oğulları Bayezid ve Cem Sultan’a ayrı ayrı elçiler göndererek haber vermiş, Cem Sultan’ın bulunduğu Konya, Bayezid’in bulunduğu yer olan Amasya’dan daha yakın olduğu için Cem Sultan taraftarı olmakla suçlanarak Yeniçeriler tarafından öldürülmüştür. Diğer bir nişancı ise Leyszade Mehmet b. Mustafa’dır. Fatih’in Kanunname-i Ali Osman’ını hazırlayan nişancı odur. Ayrıca kazasker Molla Vildan ile Defterdar Ahmet Çelebi de kanunnameleri hazırlayan hukukçulardandır.⁹

2. Teşkilat Kanunnamesi (Kanunname-i Âl-i Osman)

Fatih’in Teşkilat Kanunnamesi, Osmanlı anayasa ve idare hukukunun temel kanun metnidir. Kanunun hazırlanmasında kendisi de aynı zamanda alim olan Fatih Sultan Mehmet’in önemli katkıları olmuştur. Bu kanun Karamani Mehmet Paşa’nın sadriazamlığı döneminde nişancı Leyszade Tevkii Muhammed b. Mustafa tarafından hazırlanmıştır. Leyszadenin anlattığına göre, döneminde gerçekleştirdiği çok büyük fetihler sonucu büyük itibar kazanan Fatih, tarihin büyük hükümdarları

⁷ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı Devleti Üzerine Araştırmalar II*, İstanbul 2009, 39. basıkı, s. 232 vd.

⁸ Fatih Teşkilat Kanunnamesi, m. 15.

⁹ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, c. 1, s. 308.

gibi kanunlar hazırlanmış ve bunun için nişancı Leyszade'yi görevlendirmiştir. Bu kanunlarda daha önceki padişahlar tarafından uygulanan kanunlar bir araya getirilmekle birlikte eksik olan kısımlar Fatih Sultan Mehmet tarafından tamamlanmıştır. Kanunnameye geçen cümleler Fatih Sultan Mehmet'e aittir.¹⁰

Teşkilat kanunnamesinde Osmanlı devlet teşkilatının yanında saraydaki teşrifat kurallarına da yer verilmiştir. Bu durum günümüzdeki Anayasa mantığına uymadığı için eleştirilmiştir. Halbuki Osmanlı devlet teşkilatının temelini kul sistemi ile saraydan yetişen devlet adamları oluşturmaktadır¹¹ Bu sebeple Teşkilat Kanunnamesi'nde sarayda uygulanacak teşrifat kurallarına da yer verilmiş, yani teşkilatın temeli olan saray mektebinin kuralları da belirlenmiştir.

Teşkilat kanunnamesi üç bab ve 51 maddeden oluşmaktadır. Birinci babta devlet büyüklerinin protokoldeki yerleri, kimlerin padişaha arzda bulunabileceği ve kadıların dereceleri yer almaktadır. İkinci babta saltanat işleri yani Divan-ı Hümayun, Has oda teşkilatı, saray hizmetkarlarının görevi anlatılmaktadır. Üçüncü babta ise devlet adamlarının işledikleri bazı suçlara verilecek ta'zir cezaları, devlet memurlarının maaş ve tahsisatları anlatılırken son kısımda devlet erkanına yazılacak yazılarda kullanılacak unvanlar zikredilmektedir.

Kanunnamenin özelliği çok sade bir üslup ile kaleme alınmış olması ve bizzat Fatih Sultan Mehmet'in cümlelerinin kullanılmasıdır. Leyszade'nin ifadeleri ile "herkes müstefid olmak için ıstılah u ibaretten feragat olunmuştur". Bu açıdan kanun metinlerinin açık ve anlaşılır olması ilkesine uygun olarak hazırlanmış bir kanunname dir.

Kanunnameye Fatih "evlad-ı kiramım neslen ba'de neslin bununla amil olalar" ifadesini kullanarak bu kanunların daha sonraki padişahlar tarafından da uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte hukuk kuralları zaman ve şartların getirdiği değişikliklere uydurulmak zorundadır. Fatih hazırladığı kanunnamenin zaman ve şartlara göre değiştirilmesi ve mükemmelleştirilmesi gerektiğini de ifade etmektedir: "Bu kadar ahval-i saltanata nizam verildi. Şimdiden sonra gelen evlad-ı kiramım dahi ıslahına sa'y etsünler".

3. Fatih'in Umumi Kanunnamesi (Kanun-i Padişahi)

Umumi Osmanlı Kanunnamesi Fatih Sultan Mehmet döneminde hazırlanmış olan bir ceza ve vergi kanunudur. Kanun-ı Padişahi olarak da adlandırılan bu kanunnameye ceza ve vergi konuları düzenlenmiştir. Toplam 68 maddeden oluşan bu kanunnamenin ilk üç faslında ta'zir cezaları, son faslında da vergi ile ilgili hükümler yer almıştır. Ta'zir suç ve cezaları devlet başkanı tarafından belirlenen suç ve cezalardır.

Ta'zir suç ve cezaları alanında daha önceki padişahlar tarafından da kanunlar hazırlanmakla birlikte bu alanda en geniş kapsamlı kanunlaştırma ilk defa Fatih Sul-

¹⁰ Abdulkadir Özcan, "Fatih'in Teşkilat Kanunnamesi ve Nizam-ı Alem İçin Kardeş Katli Meselesi", **Tarih Dergisi**, Sayı 33, İstanbul 1981, s. 9; Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, c. 1, s. 313.

¹¹ Halil İnalçık, "Osmanlı Hukukuna Giriş, Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, XVIII/2, 1958, s. 113.

tan Mehmet tarafından yapılmıştır. Kanunnameye yer alan vergi ile ilgili hükümler de en geniş şekilde burada düzenlenmiştir.

Kanunnamenin birinci faslında zina suçu ile ilgili hükümler yer almaktadır. Ancak burada had suçu olan zina değil, ta'zir suçu olan zina düzenlenmiştir. Had suçu olan zina fıkıh kitaplarında yer aldığı için kanunnamelerde ayrıca yer almamıştır. Ta'zir suçu olan zina suçu ise had suçu için aranan şartlar gerçekleşmediği için ta'zir suçuna dönüşen zina fiillerini belirlemektedir. Kanunnamelerde düzenlenen ta'zir suçu olan zina fiiline recm ya da sopa cezası yerine para cezası verilmektedir.

*"Eğer zina kılan ergen olursa, bin akçeye dahi ziyadeye gücü yeterse cürm yüz akçe alına. Eğer orta hallü olursa altı yüz akçeye gücü yeterse elli akçe cürm alına. Andan aşağı dört yüze gücü yeterse kırk akçe, gayet fakir olsa otuz akçe cürm alına."*¹²

Had cezaları ayet ve hadislerle belirlenmiş olup şahsa göre farklılık göstermez. Buna karşılık ta'zir cezaları devlet başkanı tarafından şahsın durumuna göre farklı olabilmektedir. Ta'zir cezaları alternatifli olup cezanın belirlenmesinde hakime takdir hakkı verilmiştir. Buna göre ta'zir cezalarında insanlar dört gruba ayrılmakta ve her guruba göre para cezasının miktarı değişmektedir: 1. Bay veya gani: Zengin. 2. Evsatü'l-hal:Orta halli. 3. Fakirü'l-hal: Yoksul. 4. Gayet fakir: Çok fakir.¹³

*"Eğer bir kişi zina kılrsa, şeriat huzurunda sabit olsa ol zina kılan evlü olsa ve dahi bay olursa ki, bin akçeye dahi ziyadeye gücü yeterse cürm üç yüz akçe alına. Evsatü'l-hal olursa kim altı yüz akçeye malik ola cürm iki yüz akçe alına. Andan aşağı gücü yeterse cürm yüz akçe alına. Andan dahi aşağı hallü olursa elli akçe, andan dahi aşağı ki gayette fakirü'l-hal olursa kırk akçe cürm alına."*¹⁴

4. Fatih Kanunnamelerinin İslam Hukukuna Aykırı Olduğu İddiası

Bazı araştırmacılar Fatih kanunnamelerinin İslam hukukuna aykırı hükümler taşıdığı yolunda iddialarda bulunmuşlardır. Kanunnamelerde yer alan cezaların padişah tarafından belirlendiği ve İslam hukukunda aynı suça verilen cezaların ise farklı olduğu ifade edilmektedir. Mesela, İslam hukukuna göre hırsızlık suçunun cezası elin kesilmesi olduğu halde Fatih kanunnamelerinde sopa cezası veya onun yerine geçecek şekilde para cezası öngörülmektedir: *"Eğer kaz ya ördek uğurlasa kadı ta'zir ura, iki ağaca bir akçe cürm alına. Eğer koyun veya kovan uğurlasa cürm on beş akçe alına."*¹⁵

Benzer şekilde İslam hukukunda zinanın cezası evliler için recm yani taşıyarak öldürme, bekarlar için ise yüz sopa olduğu halde kanunnamelerde para cezası verilmektedir. Bu da kanunnamelerin İslam hukukuna aykırı olduğu iddialarına yol açmıştır.

Yukarıda da ifade edildiği gibi Osmanlı hukuku şer'i hukuk ve örfi hukuk olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Şer'i hukukun kaynakları ayetler, hadisler,

¹² Fatih'in Umumi Kanunnamesi, m. 2.

¹³ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, c. 1, s. 347.

¹⁴ Fatih'in Umumi Kanunnamesi, m. 1.

¹⁵ Fatih'in Umumi Kanunnamesi, m. 16, Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, c. 1, s. 349.

icma ve kıyas gibi deliller olup müçtehid hukukçular bu kaynakları kullanarak şer'i hukuku oluşturmuşlardır. Örfi hukuk ise şer'i hukukun ayrıntılı olarak düzenleme yapmadığı ve daha çok devlet başkanlarının insiyatifine bıraktığı ceza, vergi, idare hukuku ile ilgili olan hukuktur. Padişahlar tarafından hazırlanan Osmanlı kanunnameleri bu örfi hukuk alanları ile ilgilidir. Şer'i hukuk alanlarında fıkıh kitaplarında gerekli düzenlemeler yer aldığı için padişahlar farklı bir kanun hazırlama yoluna gitmemişlerdir. Kanunnameler şer'i hukukun düzenlemediği ve devlet başkanının zamanın ihtiyaçlarına göre düzenleme yapması için boş bıraktığı konularda çıkarılan kanunlardır.

Hırsızlık ve zina gibi aslında şer'i hukukun alanına giren suçlarda kanunnamelerle sopa ve para cezası öngörülmesi İslam hukukuna aykırı bir durum değildir. Çünkü İslam hukukunda suçlar had, kısas ve ta'zir suçları olarak üç guruba ayrılmaktadır. Had suçları, şarap içme, zina, zina iftirası, hırsızlık, yol kesme, isyan ve irtidat yani dinden dönmedir. Kısas suçları ise adam öldürme ve yaralamadır. Ta'zir suçları ise had ve kısas suçları ile düzenlenmemiş alanlarda ihtiyaca göre devlet başkanının İslam hukukuna aykırı olmayacak şekilde belirlemiş olduğu suçlardır. Had ve kısas suçlarının sayıları belli olduğu halde ta'zir suçlarının sayısı belli değildir ve bu suçları devlet başkanı ihtiyaca göre belirlemektedir. Bu açıdan Osmanlı ceza hukukunun büyük kısmını ta'zir suçları oluşturmaktadır.

Ta'zir suçları belirlenirken şer'i hukuka ve İslam hukukunun genel prensiplerine aykırı olmamalıdır. Osmanlı kanunnamelerinde yapılan düzenlemeler İslam hukukunun devlet başkanına tanıdığı kanunlaştırma yetkisi kullanılarak ta'zir suçları alanında yapılmıştır. Hırsızlık, zina, şarap içme gibi esas itibarıyla had suçlarından olan konularda kanunnamelerde yer alan hükümler ise had suçlarının unsurlarının oluşmadığı durumlarla ilgilidir. Had cezaları şiddetli cezalardır ve uygulanabilmesi için ağır şartların bulunması aranır. Mesela zina suçunda had cezasının uygulanabilmesi için zinayı gören dört şahit bulunması gibi ağır şartlar aranmaktadır. Hırsızlıkta had cezasının uygulanabilmesi için bir dizi şartın bulunması aranmaktadır. Bu şartlardan biri eksik olsa had cezası düşmekte, uygulanamamaktadır. Bu açıdan kanunnamelerde yer alan düzenlemeler had suçlarının unsurları, şartlarında eksiklik olduğu hallerde aynı suçlara ta'zir cezası verilmesi ile ilgilidir. Çünkü unsurları tam olarak gerçekleşmese de ortada bir suç bulunduğu için ta'zir cezası ile cezalandırılmıştır.

III. Kardeş Katli Devşirme Usulü ve Cariyeler

A. Kardeş Katli

Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı Devleti'ni bir imparatorluk haline getirmiş, devlet kurumlarını buna göre yeniden yapılandırmıştır. Osmanlı Devleti'nin imparatorluk olarak yeniden yapılandıran Fatih'in en önemli icraatlarından ikisi kardeş katli düzenlemesi ve devşirme sistemidir. Bu iki uygulama Osmanlı Devleti'nin asırlarca ayakta kalmasının başlıca sebeplerindedir.

"Ve her kimesneye evlâdımdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizâm-ı âlem için katl itmek münâsibdir. Ekser ulemâ dahi tecviz etmişlerdir. Anımla âmil olalar."

Kardeşkatli ile ilgili madde Fatih Sultan Mehmed'in Teşkilat Kanunnamesi'nde yer almaktadır. Teşkilat Kanunnamesi'nin ilk nüshası Viyana İmparatorluk Kütüphanesi'nde bulunmuştur. A. Himmet Berki gibi bazı araştırmacılar bu kanunnamenin uydurma olduğunu iddia etmişlerse de¹⁶ daha sonra kanunnamenin başka nüshaları da ortaya çıkmıştır. Böylece Kanunnamenin uydurma olmadığı anlaşılmıştır.¹⁷

Kardeş katli uygulamaları sadece Osmanlı Devleti'ne has değildir. İran, Roma, Emeviler, Abbasiler, Selçuklular gibi pek çok devletlerde kardeş katli olayları görülmektedir.¹⁸ Devletler taht kavgaları sebebiyle ülkelerinin bölünmesine engel olmak için kardeş katlini bir çıkış yolu olarak görmüşlerdir.

Eski Türklerde devlet hanedan mensuplarının ortak malı kabul edilir, hanedanın her erkek mensubu tahta geçmek hakkına sahip kabul edilirdi. Buna ülüş sistemi adı verilmektedir. Bu sebeple hükümdar öldüğünde ülkesi oğulları arasında paylaştırılır ve böylece ülke bir kaç parçaya bölünmüş olurdu. Tarihte Türk devletlerinin çoğu bu şekilde parçalandıktan sonra eski gücünü koruyamamış ve yıkılmıştır. Osmanlılar önceki Türk ve İslam devletlerinin tecrübelerinden faydalanarak ülüş sisteminden vazgeçmişler ve hakimiyetin birliği prensibine göre ülkeyi tek bir hükümdara bırakmışlardı. Hakimiyetin birliği esası İslam dinindeki Allah'ın birliği inancından kaynaklanmaktaydı ve yaratıcı tek olduğu gibi devletin hükümdarı da tek olmalıydı.

Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu kabul edilen Çelebi Mehmet, fetret döneminde kardeşlerini ortadan kaldırarak devletin birliğini sağladığında Timur'un oğlu Şahruh kendisine bir mektup göndermiş ve kardeşlerini öldürtmesinin töre-i İlhaniye uymadığını ifade etmişti. Çünkü ülüş sistemine göre ülkenin hanedan mensupları arasında paylaştırılması gerekiyordu. Çelebi Mehmet ise Şahruh'un nasihatlerini kabul etmekle birlikte, atalarının meseleleri tecrübelerden yola çıkarak hallettiklerini, iki padişahın bir ülkede barınamayacağını, özellikle etraflarındaki düşmanların fırsat kolladığını, bu sebeple kardeşleriyle ülkesini paylaşmadığını söylemiştir.¹⁹

Monarşik yönetimlerin hakim olduğu geçmiş dönemlerde devletler taht kavgalarına, veraset savaşlarına ve ülkelerin bölünmesine başka çare bulamadıkları için kardeş katlini uygulamak zorunda kalmışlardı. Asyada olduğu gibi Avrupa ülkelerinde de yıllarca devam eden taht mücadeleleri sebebiyle binlerce insan canından, malından olmaktadır. Osmanlı hükümdarları söz konusu devletlerin tecrübelerinden faydalanarak ülkelerinin parçalanmaması için kardeş katlini uygulamak zorunda kalmışlardır.

Kardeş katlini kanun maddesi haline getiren Fatih Sultan Mehmed olmakla beraber ondan önceki padişahlar döneminde de kardeş katli uygulamaları olmuştur. Osman Gazi'nin, amcası Dünder Bey'i öldürmesi, Yıldırım Bayezid'in kardeşi Yakub Bey'i öldürmesi, II. Murad'ın "Düzme Mustafa" olarak adı geçen amcasını

¹⁶ A. Himmet Berki, **Fatih Sultan Mehmet ve Adalet Hayatı**, İstanbul 1953, s. 141 vd.

¹⁷ Özcan, "Fatih'in Teşkilat Kanunnamesi ve Nizam-ı Alem için Kardeş Katli Meselesi", s. 7 vd.

¹⁸ Mehmet Akman, **Osmanlı Devleti'nde Kardeş Katli**, İstanbul 1997, s. 20 vd.

¹⁹ Özcan, s. 18.

ve kendisine isyan eden küçük kardeşi Mustafa'yı katletmesi bunlardandır. Ancak kardeş katlinin bir kanun haline getirilmesi Fatih Sultan Mehmed'e aittir. Bu açıdan Osmanlı Devleti'nde kardeş katli incelenirken Fatih'e kadar olan fiili durum, Fatih Sultan Mehmed'den itibaren kardeş katlinin kanun haline getirilmesi ve I. Ahmed döneminde ekberiyet usulüne geçilmesi olarak üç dönemde ele alınmaktadır.

Kardeş katli ile ilgili Fatih kanununda "her kimesneye evladımдан saltanat müyesser ola" denilerek şehzadelerden güçlü ve talihi yaver giden bir tanesinin tahta geçeceği ifade edilmektedir. Yani "evladımдан" ifadesi ile tahtta her şehzadenin hak sahibi olduğu ve "müyesser ola" ifade ile bunlardan talihi yaver giden en güçlüsünün padişah olacağı belirtilmektedir. Devamında ise "karındaşların nizâm-ı âlem için katl itmek münâsibdir" denilerek ülkede tek bir hükümdar bulunması için tahta geçen padişahın kardeşlerini katl etmesinin uygun olduğu söylenmektedir. Maddedeki ifadeler özenle seçilmiştir. Katl etmek vaciptir, gibi kesin hüküm ifade eden bir tabir yerine "münâsibdir" ifadesi kullanılmıştır. Çünkü maddenin devamında "ekser ulema dahi tecviz etmişlerdir" ifadesi ile kardeş katlinin içtihadı bir mesele olduğu, hakkında farklı görüşlerin bulunduğu dolaylı olarak vurgulanmış olmaktadır. "Nizam-ı alem" kamu düzeni, çoğunluğun huzur ve refahı gibi anlamlara gelmektedir. Bu ifade ile kardeş katlinin dayandırıldığı hukuki gerekçe ifade edilmektedir.

Fatih Sultan Mehmet'in kardeş katlinin caiz olduğuna ilişkin kanunu hazırlamasında fetret döneminde Yıldırım Bayezid'in oğulları arasında yaşanan taht mücadeleleri etkili olmuştur. Fetret döneminde Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki toprakları şehzadeler ve eski beylikler arasında paylaştırılmıştı. Yıldırım Bayezid'in şehzadeleri arasında şiddetli bir taht mücadelesi yaşanmış ve Çelebi Mehmed büyük mücadelelerden sonra yeniden birlik ve beraberliği sağlamıştı. Bu sebeple Çelebi Mehmet'e Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu denilmektedir. Fetret döneminde devletin yıkılma tehlikesi geçirmesi ve halkın perişan duruma düşmesi Fatih'in kardeş katli kanununu hazırlamasına yol açmıştır. İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı Devleti'nin imparatorluk haline getirmişti. Fatih yeniden yapılandığı ve imparatorluk haline getirdiği devletin kardeş kavgaları ile parçalanmasını istemiyordu. Bu sebeple kardeş katlini caiz gören kanun maddesini hazırlamıştır.

Daha önce yazılı bir kanun olmamasına rağmen padişahlar kardeş katlini uygulamaktaydılar. Çünkü önceki Türk devletlerinden tevarüs edilmiş yazılı olmayan bir örfi kanun bulunuyordu. Fatih Sultan Mehmet bu kanunu yazılı hale getirmiş olmaktadır.

Fatih kanunnamesine göre kardeş katli I. Ahmet dönemine kadar uygulanmıştır. I. Ahmet tahta geçtiğinde kardeşi Mustafa'yı öldürtmeyerek kanunnameyi uygulamamıştır. Çünkü daha önce III. Mehmed'in 19 kardeşini öldürtmesi ve ölen padişahla birlikte saraydan 20 tabutun arka arkaya dizili olarak çıkması insanları göz yaşlarına boğmuştu. Kamuoyu vicdanı kardeş katli uygulamasını adeta tecviz etmez bir hale gelmişti. Bu sebeple I. Ahmed padişah olduğunda kardeşi Mustafa'yı hayatta bırakmıştı. Sultan I. Ahmed'in 14 yıllık padişahlığından sonra yerine oğul-

larından birisi değil kardeşi Mustafa tahta geçmişti. Böylece ailenin en büyük erkek evladının tahta geçmesi yani ekberiyet usulü uygulamasına geçilmiş oldu.

Ekberiyet usulüne geçilmesi ile kardeş katlinin üçüncü devresi başlamış oldu. Bu dönemde de kardeş katli uygulamaları devam etmekle birlikte önceki dönem kadar fazla değildir. II. Osman'ın kardeşi Şehzade Mehmet'i öldürtmesi, IV. Murad'ın kardeşleri şehzade Bayezid, Süleyman ve Kasım'ı öldürtmesi ve III. Osman'ın yeğeni şehzade Mehmet'i öldürtmesi üçüncü dönemde gerçekleşmiştir.

B. Kardeş Katli Meselesinin Hukuki Tahlili

Osmanlı tarihi boyunca 14. asırda 4, 15. asırda 8, 16. asırda 42, 17. asırda 5 ve 18. asırda 1 olmak üzere toplam 61 şehzade katledilmiştir. Bunlardan 22 tanesi bilfiil isyan ettiği için öldürülmüştür.²⁰

Bilfiil isyan eden şehzadeler İslam hukukuna göre isyan (bağy) suçunu işlemiş oldukları için katledilmişlerdir. İsyân suçu İslam hukukundaki had suçlarından birisidir. Had suçları ayet ve hadislerle belirlenmiş olan belli başlı suçlardır. İsyân ettiği için katil edilen şehzadelerin öldürülmesinde ihtilaf yoktur.

Tartışmalı olan isyan etmediği halde öldürülen şehzadelerin durumudur. Bu şehzadelerin öldürülmesi ta'zir suç ve cezaları içerisinde sayılmaktadır. Ta'zir suçları ayet ve hadislerle belirlenmediği halde devlet başkanının kanun koyma yetkisini kullanarak ihtiyaca göre tespit ettiği suçlardır. Devlet başkanı kanun koyma yetkisini şer'i hukuktan almaktadır ve devlet başkanının hazırladığı kanunlar şer'i hukuka uygun olmalıdır. Fatih Sultan Mehmed'in meşhur kardeş katli ile ilgili kanuni düzenlemesi ta'zir suç ve cezası olarak yapılmıştır. Kanunname geçen "ekser ulema tecviz etmişlerdir" ifadesi ta'zir yoluyla siyaseten katil edilen şehzadelerin durumunu anlatmaktadır.

Ta'zir yoluyla siyaseten katil edilen şehzadeler sa'y bi'l-fesad suçunu işlemiş sayılarak öldürülmüşlerdir. Yani ortada fiili bir isyan olmamakla birlikte isyan hazırlığı içerisinde olan ya da isyan etmesi kuvvetle muhtemel bulunan şehzadeler sa'y bi'l-fesad suçunu işlemiş sayılmışlar ve buna göre öldürülmüşlerdir. Bazı Osmanlı şeyhülislam ve kazaskerleri bu şekilde kardeş katlini caiz gören fetvalar vermişlerdir. Şeyhülislam İbn Kemal siyaset yoluyla şehzade katlinin meşru olduğunu ifade etmektedir.²¹

Şeyhülislam Mehmed Arif Efendi'nin Tercüme-i Siyasetname isimli eserinde kardeş katlinin caiz olduğu yer almaktadır: "Nizam-ı memleketin bozulmasına sebep olan, fitne ve fesada teşvik edenler, bu şen'i fiilleri bizzat işlemedikleri vakitlerde dahi katledilebileceklerine fetva verilmiştir. Ayrıca ulu'l-emre tanınan bu siyaset hakkının tatbiki için bi'l-fil fesadın tahakkuku ve sebep-i adi olan şahsın fi'l-hakika şerir ve müttehem olması da şart değildir. Zira vukuundan evvel def'-i fesad, vukuundan sonra ref'inden daha kolay olduğu müsellemdir. Bir bidatçinin bidatının

²⁰ İnalçık, **Devlet-i Aliyye**, s. 1105-1117.

²¹ Ahmed b. Kemal, **Tevarih-i Ali Osman**, Ankara 1957, c. 7, s. 9.

yayılacağından korkan dindar padişahın, kulları ondan korumak ve nizam-ı alem için o mübtedi'i katli ve idam etmesi caizdir."²²

Hoca Sa'deddin Efendi ve Bosnevi Hüseyin Efendi de kardeş katlinin caiz olduğuna fetva veren alimlerdendir. Hoca Sa'deddin Efendi : "Şehzade Yakup Çelebi ki firar eden küffar ardınca ilgar etmiş ve bu vakıadan henüz haberdar olmamış idi. Umera-yı devlet ve erkan hazret 'Fitne katlden daha şiddetlidir"²³ mefhumunu mülhaza edüp sabıka Savcı Beğ'den sudur eden vaz'-ı bi-edebaneden dahi müte-nebbih olup, saltanat varislerinin ta'addüdü ve mülk ü milel intizamına hanel verdiği tecarib ile ma'lumları ve saltanat saye-i uluhiyyet olduğu cihetten saye ve saye derabininde müşabehet ü mümaselet lüzumu mefhumları olmağın Yakup Çelebi'ye şehd-i şehadeti nuş ettirdiler"²⁴

Bosnevi Hüseyin Efendi de aynı görüşü benimsemektedir: "Havass u mukarrebân-ı saltanat ittifakıyla mertebe-i sultani uluhiyyet-i Yezdani timsalidir. Zıllın sahib-i zille temasili lazımdır. Padişah yalnız olmak gerektir deyüp 'Fitne katlden daha şiddetlidir"²⁵ mazmununca amel edüp ol şehzadeyi validine hemrah edüp..."²⁶

Yukarıda da ifade edildiği gibi Osmanlı alimleri kardeş katli meselesinin caiz olmadığına ilişkin fetva vermemişlerdir. Halbuki kardeş katlinin çoğunlukla yaşandığı kuruluş ve gelişme döneminde alimler gerektiğinde padişaha karşı görüşlerini beyan etmekten çekinmemişlerdir. En basit meselelerde bile alimler Yavuz, Fatih gibi son derece sert padişahlar karşısında fikirlerini açıkça ifade etmişlerdir. O halde Osmanlı ulemasını kardeş katlinin caiz olmadığı yönünde fetva vermekten men eden nedir?

Kardeş katlinin caiz olduğu yönünde fetva veren alimlerin görüşlerinden de anlaşıldığı gibi bu mesele içtihadı açık bir konudur. "İçtihad içtihadı nakzetmez" prensibi gereğince içtihadı açık konularda alimler farklı fetvalar verebilirler. Bir alimin kardeş katlinin caiz olmadığına fetva vermesi başka bir alimin caiz olduğuna dair fetva vermesine engel değildir. Fatih Sultan Mehmet'in kardeş katli ile ilgili kanununda "ekser ulema dahi tecviz etmişlerdir anınla amel olalar" ifadesi de bu meselede farklı fetvalar bulunabileceğini ifade etmektedir. Farklı içtihadların olduğu meselelerde devlet başkanı bu fetvalardan bir tanesini tercih ederek uygulayabilir. Hatta devlet başkanının tercih ettiği ve uygulanmasını emrettiği fetva artık bir kanun halini almakta ve herkesi bağlamaktadır.

Konunun başından beri anlatılan gerekçeler sebebi ile bazı alimler kardeş katlinin caiz olduğuna fetva verirken, bazıları da sessiz kalarak verilen fetvalara iştirak etmişlerdir. Zira Osmanlı uleması bu meselenin devlet, reaya ve bütün İslam dünyası için ne kadar önemli olduğunun farkındadır. Günümüzde kardeş katlinin caiz olmadığı düşüncesinde olanlar ise meseleyi bugünün şartları ve düşünce yapısı ile

²² Şeyhülislam Mehmed Arif, **Tercüme-i Siyasetname**, sh. 5-6, 25-28, akt. Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, c. 2, s. 14.

²³ Bakara 2/217.

²⁴ Hoca Sa'deddin Efendi, **Tacü't-Tevarih**, İstanbul 1279, c. 1, s. 124, akt. Özcan, s. 18.

²⁵ Bakara 2/217.

²⁶ Bosnevi Hüseyin Efendi, **Bedayü'l-Vekayi**, Moskova 1961, c. 1, s. 86b, akt. Özcan, s. 18.

ele almaktadır. Halbuki tarihi konular ele alınırken o dönemin şartları göz önünde bulundurulmak zorundadır.

Kardeş katlinin caizliğini ispat etmek için kullanılan delillerden birisi de adalet-i izafiyedir. Bütün insanlar için geçerli olan adalete adalet-i mahza, insanların geneli için geçerli olan adalete ise adalet-i izafiye denilmektedir. Adalet-i mahzanın uygulanması mümkün değilse adalet-i izafiye uygulanır. Adalet-i izafiye uygulanmazsa toplumun genelini içine alan bir zulüm ortaya çıkar. Kardeş katli adalet-i mahzaya uygun değildir. Çünkü bazı hallerde suç işlemediği halde katledilen şehzadeler olmuştur. Ancak şehzadelerin katledilmesi adalet-i izafiyeye uygundur. Zira bir şehzade katledilmekte ancak devletin bölünmesi sebebiyle binlerce insanın kanının akıtılmasına engel olunmaktadır.

İslam hukukunda adalet-i izafiyeyi ifade eden bazı külli kaideler vardır. Mecelle’de de yer alan bu kaideler kardeş katlinin caiz olduğunu ispat etmek için kullanılmıştır. “Ehven-i şerreyn ihtiyar olunur”, yani iki şerden en hafif olanı tercih edilir. (m. 29) “Zarar-ı eşedd, zarar-ı ehaff ile izale olunur” yani şiddetli bir zarar daha hafif olan bir zarar ile giderilir. (m. 27) “Zarar-ı ammı def için zarar-ı has ihtiyar olunur” yani genel zararı engellemek için özel zarar tercih edilir. (m. 26) “İki fesad tearuz etdikde ehaffı irtikap ile a’zamin çaresine bakılır” yani iki kötülükle karşılaşıldığı takdirde hafif olanı işlenerek büyük olanı giderilir. (m. 28)

Külli kaideler hukukta kullanılan genel hukuk prensipleri olup hukukun bütün alanlarında kullanılabilir. Dolayısıyla bu kaidelerin kardeş katli meselesinde kullanılmasında hukuka aykırılık bulunmamaktadır.

C. Devşirme Usulü

Osmanlı öncesi Türk ve İslam devletlerinde köle asıllı kimseler sarayda ve devlet hizmetinde kullanılmaktaydı. Abbasiler, Selçuklular ve Anadolu Selçukluları’nda savaşlarda ele geçirilen köleler Müslümanlaştırılmakta, iyi bir eğitim verildikten sonra askerlik başta olmak üzere çeşitli devlet hizmetlerinde çalıştırılmaktaydı.

Osmanlılar önceki İslam devletlerinden aldıkları bu geleneği devam ettirmişlerdi. Daha Osman Gazi döneminde köle asıllı askerlerin üst seviyede kumandanlıklara atandıkları görülmektedir. Sözelimi Osman Gazi, Bursa kuşatmasına kendi kölesi Balabancık Bahadır’ı atamıştı. Orhan Gazi döneminde köleler sarayda eğitilerek çeşitli devlet hizmetlerinde kullanılmaya başlandı. I. Murad devrinde artan asker ihtiyacını karşılamak için savaş esirlerinden yeniçeri ordusu kuruldu.²⁷

Fetret devrinde fetihlerin durması sebebiyle savaşlarda yeterince köle ele geçirilemediği için II. Murad döneminden itibaren Osmanlı vatandaşı gayrimüslimlerin çocukları toplanarak devlet hizmetine alınmaya başlandı. Devşirme sistemi adı verilen bu usul Osmanlıların kul sistemine getirdikleri yeni bir açılım oldu.²⁸

II. Murad döneminde başlayan devşirme sistemi, Fatih Sultan Mehmet zamanında daha yaygın bir şekilde uygulanmış ve devletin merkezinde yer alan yönetici ve asker tabakası büyük oranda devşirmelerden kurulmuştur.

²⁷ İnalçık, **Devlet-i Aliyye**, s. 205.

²⁸ İnalçık, **Devlet-i Aliyye**, s. 205.

1. Fatih'in Devşirmeleri Tercih Etmesinin Sebebi

Fatih Sultan Mehmet, Osmanlı Devleti'ni beylikten imparatorluğa yükseltirken merkeziyetçiliği kuvvetlendirecek tedbirler almıştı. Bunlardan birisi de devleti yönetecek üst seviyedeki yöneticileri devşirmelerden seçmesi, Müslüman ve Türk asıllı olanları bu makamlardan uzaklaştırmasıydı. Devletin bekası için çok hayati bir karar niteliğindeki bu uygulama çeşitli kesimler tarafından eleştirilmiştir. Ne var ki kardeş katlinde olduğu gibi devşirmelerin yönetime hakim olması uygulaması da Osmanlı Devleti'nin uzun ömürlü devletlerin başında gelmesini sağlamıştır.

Devlette merkeziyetçiliği artırmak isteyen Fatih Sultan Mehmet, vezirlerini devşirme asıllı olanlardan seçmiş, ordunun asli unsurunu teşkil eden yeniçerilerin sayısını da sekiz binden on iki bine çıkarmıştır.

Diğer padişahlar gibi Fatih Sultan Mehmet de herhangi bir Türk ailesinin Osmanlı hanedanına alternatif olmasını istemiyordu. Osmanlı hanedanının yönetimde tek alternatif olarak kalması gerekiyordu. Aksi halde devletin zayıfladığı zamanlarda başka bir aile yönetimi ele geçirebilir ve Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına sebep olabilirdi. Geçmişteki Türk ve Müslüman devletlerinin çoğu bu şekilde yıkılmıştı. Fatih Sultan Mehmet de buna engel olmak için Çandarlı ailesine mensup vezirleri yönetimden uzaklaştırmıştır.

Devletin güçlü olduğu dönemlerde devşirme asıllı olanlar devlete son derece sadık idiler. Çünkü padişah fakir Hristiyanların zeki çocuklarını alıyor ve onları dünyanın en güçlü devletinin yöneticileri, askerleri haline getiriyordu. Ayrıca çocuğunu devşirme olarak veren aileler belli başlı vergilerden muaf tutuluyorlardı. Bu sebeple gayrimüslim Osmanlı vatandaşları çocuklarını gönüllü olarak devşirme yazdırıyorlardı. Bunun için devşirme memuruna rüşvet vererek çocuğunu yazdırmak isteyenler bulunuyordu.²⁹

Devşirme sistemi devlet ile gayrimüslim Osmanlı vatandaşları arasındaki bağıllığı kuvvetlendiriyordu. Bu sistem sayesinde gayrimüslimler devleti kendilerinin devleti kabul ediyorlardı. Çünkü kendi çocukları devlet yönetiminde ve orduda görev yapıyorlardı.

Devşirme sisteminde aynı zamanda gayrimüslimlerin en zeki çocukları seçilerek alındığı için ülkenin beyin gücü İstanbul'da toplanmış oluyordu. Günümüzde Avrupa ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri gibi, Osmanlı da bulunduğu coğrafyanın süper zekalı çocuklarını alıyor ve onları çok iyi bir şekilde eğittikten sonra devlet hizmetlerinde kullanıyordu. 18. yüzyıl başında devşirme usulüne son verildikten sonra gayrimüslimlerin süper zeki çocukları bölgedeki bağımsız hareketlerin başına geçmişler ve Osmanlı Devleti'nin dağılmasına yol açmışlardır. Bu açıdan devşirme sistemi süper zekalı çocukların eğitilmesi ile ilgili ilk uygulama kabul edilebilir.

2. Devşirme Sistemi İslam Hukukuna Uygun mu?

İslam devleti içerisinde yaşayan gayrimüslimlerin canları, malları, dinleri, aileleri zimmet anlaşmasına göre koruma altındadır. Hz. Peygamber aleyhisselatü

²⁹ Ahmet Akgündüz, Said Öztürk, **Bilinmeyen Osmanlı**, İstanbul 1999, s. 46.

vesselam döneminde zimmet anlaşması yapılan Hristiyanların canları, malları, dinleri ve aileleri İslam devletinin koruması altına alınmış, Osmanlı Devleti'nde de aynı uygulama devam ettirilmiştir. Devşirme usulünde Hristiyanların çocukları alınıp Müslümanlaştırıldığı için zimmet anlaşması ile gayrimüslimlere tanınan din özgürlüğüne aykırı bir uygulama varmış gibi görülmüştür. Halbuki Osmanlılar devşirme usulünü Şafii Mezhebi'nde yer alan bir görüşe göre gerçekleştirmişlerdi. Buna göre İslamiyet'in doğuşundan sonra bir semavi dine girenler, zimmet ehli sayılmıyor, dolayısıyla onların çocuklarının devşirme olarak alınması İslam hukukuna aykırı olmuyordu. Sırlar, Bulgarlar, Hırvatlar, Rumlar, Arnavutlar ve Ruslar İslamiyet'in ortaya çıkmasından sonra Hristiyanlığı kabul ettikleri için zimmet ehli kabul edilmiyordu. Yahudi ve Ermeniler ise İslamiyet'in doğuşundan önce Yahudi ve Hristiyan oldukları için zimmet ehli sayılıyorlardı.

3. Devşirme Kanunu

Devşirme usulü adından da anlaşılacağı gibi kanun ve nizam çerçevesinde yapılıyordu. Devşirmenin hangi usule göre yapılacağına dair hazırlanmış kanunnameler vardı. Bu kanunnamelere göre devşirme yapılırdı.³⁰

İhtiyaca göre bir kaç senede bir veya beş-on senede bir devşirme yapılırdı. Devşirme yapılacak milletler ve bölgeler tespit edildikten sonra buralardan yaşayan her kırk aileden bir çocuk alınırdı. Yukarıda da ifade edildiği gibi çocukları devşirilen aileler çeşitli vergilerden muaf olurlardı.

Devşirme yapılacak bölgelerin kadıları, naibleri, subaşları, bunların yerine görevlendirilen kimseler ve köy kethüdarları devşirme için İstanbul'dan gelenlere yardımcı olurlardı. Bu görevliler bölgelerinde bulunan gayrimüslim erkek çocukları ve babalarını toplarlardı ve içlerinden uygun olanları devşirme olarak kayıt edilirdi. Devşirilecek bir çocuğu gizleyen ya da devşirilmemesi gereken bir çocuğu devşirecekler içine katanlar ağır şekilde cezalandırılırdı.

C. Cariyeler

1. Fatih'ten İtibaren Padişahların Cariyelerle Evlenmesi

İlk dönem padişahları genellikle komşu beylik ve devletleri yöneten hanelara mensup prenseslerle ya da komşu Hristiyan devletlerinin prensesleri ile evlenirlerdi. Orhan Gazi, Kantakuzinos'un kızı Prenses Holofera ile I. Murad, İmparator Emmanuel'in kızı ile Yıldırım Bayezid, Kütahya Germiyan hükümdarı Süleyman Şah'ın kızı ile sonra bir Bizans prensesi ile sonra Sırp Despotu'nun kızı ile ve son olarak da Aydınolu İsa Bey'in kızı Hafsa Hatun ile evlenmişti.³¹

Fatih Sultan Mehmet döneminden itibaren Osmanlı padişahları hür kadınlar yerine cariyelerle evlenmeyi tercih etmişlerdir. Fatih devlet yönetimini köle asıllı idarecilere bıraktığı gibi aynı gerekçelerle padişah haremının de cariyelerden oluşmasını istemiştir.

³⁰ Devşirme Kanunnamesi, Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, c. 2, s. 123 vd.

³¹ İlber Ortaylı, **Osmanlı Sarayı'nda Hayat**, İstanbul 2011, s. 149.

Hür kadınlarla evlenmek yerine cariyelerle aile hayatı yaşamak Fatih döneminden itibaren bir harem geleneği halini almıştır. Bu dönemden itibaren bir kaç istisna dışında bütün padişahlar cariyelerle karı koca hayatı yaşamıştır. Sadece II. Bayezid, Karamanoğlu Nasuh Bey'in kızı Hüsnüşah Hatun ile ve Genç Osman ise Şeyhülislam Esad Efendi'nin kızı Akile hanım ile evlenmiştir. Fatih'in tahta geçmeden önce Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatun ile evlenmesi ise önceki döneme ait bir evlilik olduğu için istisna sayılmaz.

Padişahların hür kadınlar yerine cariyelerle evlenmelerinin çeşitli sebepleri vardır. İlk olarak başka hanedana mensup bir kadın ile evlenmek devletin bekası için önemli bir tehdit unsurudur. Tarihte pek çok devlet hanedana alternatif olarak ortaya çıkan ve hanedanın imkanlarını kullanarak palazlanan aristokrat ailelere mensup kişiler tarafından yıkılmıştır. Fatih ve diğer Osmanlı padişahları bunu çok iyi bildikleri için Osmanlı hanedanına alternatif olarak ortaya çıkabilecek bir aristokrat ailenin gelişmesine fırsat vermemişlerdir. Fatih tarafından kural haline getirilen devşirme sistemi ve haremde cariyelerden oluşması buna engel olmak için gerçekleştirilmiştir. Padişahlar devleti kayınbiraderlerin, yeğenlerin, dayıların ve amcaların zararlarından korumak için cariyelerle evlenmeyi tercih etmişlerdir. Çünkü saraydan başka gidecek kapısı olmayan ve sahip olduğu her şeyi saraydan kazanmış olan cariyelerin devlete ihanet etmesi mümkün değildir.

Cariyelerle evlenmenin bir sebebi de fetihlerden sonra bölgede Müslüman beylik ve devletin kalmamış olması dolayısıyla evlenecek başka bir hanedan mensubunun bulunmamasıdır. Her ne kadar İran'da Safeviler bulunsa da Osmanlılar onlarla ilişkilerinde her zaman mesafeli olmuşlardır.

2. Padişahların Aile Hayatı Yaşadıkları Cariyeler

Padişahların karı koca hayatı yaşadıkları cariyeler kadın efendiler, ikballer, gözdeler, peykler ve has odalıklar olarak farklı şekilde isimlendirilmektedir. Kadın efendiler, padişahların nikah akdi ile padişah eşi yaptıkları cariyelerdir. Hürrem Sultan bu şekilde Kanuni Sultan Süleyman'la nikahlanarak kadın efendi olmuştur. Kadın efendilerin bir gurubu ise nikah akdi olmadan padişahın karı koca hayatı yaşadığı ve kendisinden çocuk sahibi olduğu cariyelerdir. Bu cariyelerden doğan çocuklar hür oldukları gibi, anneleri de kocalarının ölmesi ile özgürlüklerine kavuşmaktadırlar. Bunlara ümm-ü veled cariyeye adı verilmektedir. İkballer ise padişahın karı koca hayatı yaşadığı ancak çocuk doğurmamış olan cariyelerdir. İkballer çocuk doğurduklarında kadın efendi olurlardı. Gözdeler, peykler ve has odalıklar ise padişahların kadın efendi ve ikballer dışında karı koca hayatı yaşadığı cariyelerdir. Haremde yer alan cariyelerden padişahla aile hayatı yaşayanlar bu şekilde isimlendirilmektedir. Bununla birlikte Osmanlı padişahları içerisinde aynı anda dört beş kadınla karı koca hayatı yaşayanların sayısı çok azdır.³²

3. Cariyelerle Aile Hayatı Yaşamak Hukuka Uygun mudur?

İslam hukukuna göre cariyelerle nikah akdi yaparak veya nikahlanmadan evlilik hayatı yaşanabilir. Konuyla ilgili ayet-i kerimede "Onlar namuslarını korurlar,

³² Akgündüz, *Bilinmeyen Osmanlı*, s. 112 vd.

sadece eşleri ve cariyeleri ile ilişki kurarlar. Çünkü bunu yapanlar ayıplanmazlar” buyurulmaktadır. İslam dini savaşların sürekli olduğu ve kölelerin hayatın bir parçası olduğu dönemde köle statüsündeki insanların durumlarını hukuki bir çerçeveye oturtmuş, onlara önemli haklar tanımış ve özgürlüklerine kavuşmalarının yollarını açmıştır. Aksi halde savaşlarda köle olan, esir alınan erkek ve kadınların katliamlara maruz kalmalarının önlenmesi günümüzde dahi mümkün olmamaktadır. Yakın zamanda meydana gelen savaşlarda yaşanan işkence ve katliamlar herkesin bilgisi dahilindedir.

İslam hukukunda Hanefi hukukçulara göre hür bir kadınla evlenme imkanı olan erkeğin cariyelerle evlenmesi sahih değildir. Bazı Hanefilere göre ise mekruhtur. Ancak hür kadınla evlenme gücü ve imkanı olmayanların cariyelerle evlenmesi caizdir. Kuvvetli olan görüşe göre bir erkek daha önce hür bir kadınla evlenmişse ehl-i kitap veya Müslüman bir cariye ile evlenebilir. Bu kişi hür bir kadınla evlenme imkanına sahip olsa da cariye ile yaptığı evlilik sahih ve caizdir. Hür bir kadınla evli olan hür bir erkeğin cariye ile evlenmesi ise sahih değildir. Çünkü Hz. Peygamber aleyhisselatü vesselam “Hür bir kadın üzerine cariye ile evlenmek sahih olmaz” buyurmuşlardır. İmam Malik hür kadının rızası varsa cariye ile evlilik caizdir derken, İmam Şafii ise kocanın köle olması halinde cariye ile evlenmenin caiz olduğu görüşündedir.³³

Padişahlar içerisinde cariyelerle nikahlananlar yukarıdaki yer alan hakim görüşüne göre bunu yapmışlardır. Kanuni Sultan Süleyman’ın Hürrem Sultan ile Sultan İbrahim’in de Telli Haseki ile evliliği böyledir.

Diğer padişahlar ise aralarında nikah akdi olmadan cariyelerle aile hayatı yaşamışlardır. Buna istifraş hakkı adı verilmektedir. Bu durumda birden fazla evlilik ile ilgili sınırlamalar söz konusu olmamaktadır. Yine istifraş hakkı ile birlikte olunan cariyelere kocalarından miras düşmemektedir. Bu tür cariyelerin örtünmeleri hür kadınlar gibi değildir ve iddet süreleri hürlerin yarısıdır.³⁴

IV. Fatih’in Gayrimüslimlere Tanıdığı Haklar

A. İstanbul’un Fethi İle Gayrimüslimlere Tanınan Haklar

İstanbul’un fethi gerçekleşikten sonra şehirde katliam yapılması yasaklanmış, karşı koyanlar hariç kimsenin öldürülmemesi emredilmişti. Fatih, fetihten sonra derhal Ayasofya’ya gelmek için acele etmiş, bu muazzam mabedin hemen camiye çevrilmesini arzu etmişti. Ayasofya’ya geldiğinde atından inmiş ve yaya olarak mabede girmişti. Maalesef ünlü Fransız ressam Delacroix, Fatih’i Ayasofya’ya atı ile girer olarak resmetmiştir. Halbuki Fatih Sultan Mehmet Ayasofya’ya yaya olarak girmiştir. Fatih, Ayasofya’ya girer girmez şükür secdesine kapanmış, iki rekât namaz kılmış ve müezzinlerinden birisine burada ilk ezanı okumasını emretmiştir.³⁵

Ayasofya’nın ihtişamına hayran kalan Fatih, askerlerden birisinin mabedin mermerlerini tahrip ettiğini görmüş ve neden böyle yaptığını sormuştu. Asker din

³³ Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri*, s. 112 vd.

³⁴ Akgündüz, *Bilinmeyen Osmanlı*, s. 113.

³⁵ İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c. 1, İstanbul ts., s. 260.

kaygısıyla yaptığını söylemiş, Fatih de bu askeri derhal dışarı çıkartmıştı. Benzer şekilde mimarların Ayasofya'nın mozaiklerini sökmeye teşebbüsüne engel olmuş ve mozaiklerin üstünün kireçle örtülmesini istemişti. Daha sonra kubbeye çıkan Fatih, mabedin ve çevresinin harabiyeti karşısında hüznülenerek Sa'di'nin şu meşhur beytini okumuştur:

Perde-dârî mî küned der tâk-ı kistrâ ankebût

Bûm-i nevbet mî zened der kal'a-ı Efrâsiyâb.,

Yani, Örumcek Kistrâ'nın penceresinde perdedarlık yapıyor/ Baykuş Efrasiyab'ın kalesinde nevbet vuruyor/bekliyor.³⁶

İstanbul'un fethinden sonra Fatih, patrik olarak Rum cemaatına Gennadios'u, Musevi cemaatına hahambaşı olarak Moşe Kapsalı'yi ve 1461'de kurulan Ermeni Patrikliğine de Yovakim'i atamıştır.

Osmanlı Devleti'ni cihanşümul bir imparatorluk haline getirmeyi amaçlayan Fatih, Balkanlardaki Slav devletlerinin patrikhanelerini ilga etmiş ve İstanbul Patrikhanesi'ni ihya etmiştir. İstanbul Patrikhanesi'nin kuruluşundan sonra diğer Ortodoks kiliselerinin bu patrikhaneye sıkı bir şekilde bağlanması yoluna gidilmiş ve böylece Ortodoks milletlerin Osmanlı Devleti ile bağları kuvvetlendirilmiştir.³⁷

B. Ortodoks Patrikhanesinin İhyası

Fatih İstanbul'un fethi tamamlandığında derhal yağmanın durdurulması ve sivil halka zarar verilmemesi emrini vermişti. Fetihden önce Ortodoks patriği İstanbul'dan kaçtığı için patriklik makamı boş duruyordu. Fatih bu makama Katolik aleyhtarlığı ile tanınan Gennadios Georgios'un seçim yoluyla gelmesini sağladı. Daha sonra sarayda Patrik Gennadios için bir davet düzenleyerek kendisini en güzel şekilde ağırladı. Ziyafet sırasında Gennadios'a "Cenab-ı Hak sizi korusun. Dostluğumdan her zaman faydalanabilirsiniz. Seleflerinizin her husustaki haklarına ve imtiyazlarına malik olunuz" sözleri ile önemli imtiyazlar tanıdı. Ziyafetten sonra Gennadios, kendisine ikametgah olarak tahsis edilen Havariler Kilisesi'ne kadar vezirler ve diğer üst rütbeli devlet adamları tarafından uğurlandı.

Özellikle Avrupalı ve Rum tarihçiler Fatih'in Ortodokslara verilen hakların yazılı olduğu bir beratı Gennadios'a verdiğini, ancak bu fermanın kaybolduğunu ileri sürmektedirler. Buna karşılık bazı tarihçiler ise Fatih'in Rum patriği Gennadios'a sözlü olarak birtakım teminatlar verdiğini ve daha sonra bu sözlü teminatların yazıya geçirilmiş olmasının muhtemel olduğunu kabul etmektedirler.³⁸ Başka cemaatlara verilen beratlar günümüze kadar gelmiş iken Ortodoks cemaatına verildiği iddia edilen berata ilişkin herhangi bir delil bulunmamaktadır.

"Şehr-i İstanbul Hicret-i Nebeviyenin sekizyüz elliyedi senesi Cemaziye'l-ula'nın yirminci salı günü kuvvet-i kahire-i İslamiye ile feth ve teshir olunduğu vakitte ... Fatih-i merhum müşarunileyh hazretleri marrü'z-zıkr Rum reayası kullarına kema fi's-sabık ala vechi'l-aleniyye icra-yı merasim-i ayin-i diyanetleri için

³⁶ Said Öztürk, "İstanbul'un Fethi ve Ayasofya'nın Camiye Çevrilmesi", osmanli.org.tr, 17.12.2012.

³⁷ Macit Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi*, İstanbul 2007, ikinci baskı, s. 70.

³⁸ Kenanoğlu, *Osmanlı Millet Sistemi*, s. 81 vd.

istiklal ve ruhsat-ı kamile inayet ve ihsan ve gerek umur-ı diniyelerinde ve gerek mile-i saireyeye tefevvuk ve rüçhaniyetlerini müeyyid merasim-i itibariyede nice müsaadat-ı imtiyaziye-i celilenin tevsî ve ilavesiyle mersumunu müstağrak-ı eltaf ve nama-yı karavan buyurmuş olup ... hin-i fetihde Rum Patriği halik olmuş olmakla sultan-ı müşarünileyh hazretleri baki kalan cemaat-ı metropolidan ve rüesa-yı millete hitaben bizzat bir hatt-ı hümayun şerefsünuhuyla darb-ı dirin ve resm-i ayinleri üzere bir patrik ihtiyar ve ta'yin etmek babında kendilerine emr ü ferman ve bu vech üzere merkumun marifetiyle müstakilen intihab ve tayin olunan alim ve akil Yenadiyos nam Rum patriğini Rum krallarının resm u adet-i mülukaneleri üzere kemal-i debdeb u darat ile huzur-ı şahanelerine celb ü ihzar ve kaim oldukları halde dest-i şahaneleriyle patrik-i mersuma bir gümüş asa ve bin altın teslim ve ita ve bir hil'at-ı fahire-i zer-tarı kendine ba'de'l-iksa layık üzere vakıf ve aşına oldukları Rum lisanıyla kendisine erzan buyurulan hitab-ı şahanelerinde emn ü rahat ve istiklal ü merhamet üzere patriklik umurunu icra eylesin ve muhtaç olduğun mevaddın cümlesinde himayet ve müsaade-i mülukanemi muhakkak bilesin ve bu tenbih ve beyan ve kendi ile enva-ı umur-ı mesalihe dair ba'de'l-müzakere ıstabl-ı mülukaneden bir donanmış at mersuma inayet ve ihsan buyurub patrik-i mesfur nice hademe-i atabe-i ulya terfik-i vala-yı ve'l-ikram-ı anife ile Saray-ı Hümayundan ... ve mültefiten Patrikhane tarafına tesbil ettirilmiş olduğu ve umur-ı diniyelerinde serbestiyet-i kamile ve tamame-i riayet-i rahat ve asayişlerinde müsaadat-ı seniyye-i şamile ile ... bizzat taraf-ı mülukaneden patrikliklerinin tasdik merasimine ve bu kadar inayet ve taltifat-ı şahanelerin masdariyetine nailiyetleri adet-i Fatih-i merhum zaman-ı saltanatlarından merhum Sultan Mehmed Rabi hazretlerinin eyyam-ı saltanatlarına kadar ikiyüz sekiz sene bittamam mütemeddi'l-cereyan ... olagelip Sultan Mehmed Han-ı Rabi' hazretlerinin avan-ı saltanatlarında iltimas-ı sadrazamiyle imtiyaz-ı mezkure fesh ve ibtal olunarak yüz seksen bir seneden beri nasb olunan Rum patrikleri huzur-ı sadrazamide sade bir hil'at iktisasıyla ikram oluna geldikleri ve bu vech üzere müstelzim-i mahzuniyet-i millet-i amme olmak üzere melhuz olan bu kadar taltifat ve imtiyazat-ı kadime metruk ve muattal olmuş olduğu Yunan ve Latin ve Fransız tevarihinde mestur ve muharrerdir.”³⁹

C. Metropolit Kanunnamesi İle Ortodokslara Tanınan Haklar

Kuralsız ve kanunsuz yönetimler adaletsiz yönetimlerdir. Bir devletin adil bir yönetime ve hukuk sistemine sahip olduğunu anlamak için adaletli kanunlarının var olup olmadığına bakmak gerekir. Bu açıdan Osmanlı Devleti yönetim ve hukuk sistemini adaletli kanunnameler üzerine kurmuştur. Fatih döneminde hazırlanan Metropolitan Kanunnamesi söz konusu adaletli kanunlardan birisidir.

Metropolitan Kanunnamesi, Ortodoks metropolitliğine seçilen metropolitlerin haklarını ve görevlerini düzenlemektedir. Kanunnamede metropolitlerin hazineye pişkeş denilen belli bir bedel ödeyerek metropolit seçildikleri ifade edilmektedir. Yani metropolitler Ortodoks Osmanlı vatandaşlarından dini vergileri toplayan bir tür mültezim olmaktadır. İlk dört patrik pişkeş ödemedi patrik olmuştur.

³⁹ Hatt-ı Hümayun, nr. 36478-B, t. 1250, akt. Kenanoğlu, **Osmanlı Millet Sistemi**, s. 80-81.

Seçilen metropolitler daha önceki metropolitlerin sahip olduğu hak ve yetkilere sahiptir. Bu maddeden de anlaşıldığı gibi Osmanlı Devleti'nin metropolitlere tanıdığı haklar Bizans döneminde tanınan hak ve yetkilerden az değildir.

Osmanlı Devleti din adamlarını belli başlı vergilerden muaf tutmaktaydı. Kanunname metropolitlerin ulah, cerahor, haraç, avarız, tekalif-i diniye gibi bazı vergilerden muaf oldukları yer almaktadır. Ayrıca metropolitler kiliselere ait bağ, bahçe ve tarlaları selefleri gibi tasarruf etmeye devam edeceklerdir.

Metropolitlerin idari yetkilerinden olarak idari sahalarında bulunan ruhban ve Hristiyanlar metropolitliğe ilişkin konularda metropolite başvuracaklardır. Metropolitliğe bağlı Hristiyanlar kendi ibadet ve ayinlerini serbestçe icra edeceklerdir.

“Nişan-ı hümayun ve misal-i meymun -enfezehullahu Teala ila yevmi yüb’asun- hükmi oldur ki: Darende-i misal-i şerif ... nam keşiş hizane-i amireme ... firengi filori pişkeş getürdigi sebebeden ... midrebolidliğin (metropolitliğin) verdüm:

1. Ve buyurdum ki, ba'de'l-yevm anda metropolit olub “utrुकuhum fima yedinun”⁴⁰ mucebince kendü resimlerin ve ayinleri nese, eyle ede ve mezkur yerün ve nahiyetün babaslarına ve kalyoroslarına ve sair nasarasına bundan evvel midrebolid olanlar her ne vechile midrebolidlik ederlerse ve kilise ve bağ ve bahçe ve tarladan her neye mutasarrıf olurlardise, bu dahi ana mutasarrıf olub ulakdan ve cerehordan ve haracdan ve baki avarızdan ve tekalif-i divaniden evvelki midrebolidlar gibi muaf ola.

2. Mezbur yerün papasları ve kalyorosları ve sair nasaraları ve mezburi kendülere midrebolid bilüb midrebolidliğa meteallik olan kazayadan rücu' buna edeler.”⁴¹

Sonuç

Osmanlı Devleti'ni merkezi bir imparatorluk haline getirmek isteyen Fatih Sultan Mehmet, ilk olarak İstanbul'un fethine müyesser olmuş, Rumeli ve Anadolu topraklarının birliğini sağlamıştır. Daha sonra kendisine tam olarak itaat eden devlet adamları ve askerlerle merkezi bir imparatorluk kurmuştur.

Fatih'in diğer önemli bir icraatı da kanunname geleneğini başlatarak çok sayıda kanun hazırlatmasıdır. Fatih, İslam hukukunun devlet başkanına tanıdığı kanun hazırlama yetkisini son sınırına kadar kullanan bir hükümdar olmuştur. Hazırlanan kanunlarla devlet teşkilatı sağlam esaslar üzerine kurulmuş, ceza ve vergi hukuku gibi alanlarda önemli kanunlaştırmalar yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin uzun ömürlü olmasının sebeplerinden sayılan devşirme usulü ve kardeş katli uygulaması da Fatih Sultan Mehmet döneminde kanun ve kullarla belirlenmiştir. Daha önce vezirlik gibi yüksek makamlara Müslüman asıllı devlet adamları gelirken, Fatih döneminden itibaren bu makamlar devşirme asıllılara bırakılmıştır. Kardeş katli uygulamasının bir kanun ile yazılı hale getirilmesi de taht kavgaları sonucu ülkenin parçalanmasına engel olmak için yapılmıştır.

⁴⁰ “Zimmi olan gayrimüslimleri kendi dinleri ile başbaşa bırakınız” manasında fihki bir esastır ve İslam devletler hukukunun önemli bir ilkesidir.

⁴¹ Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri**, c. 1, s. 406.

Osmanlı Devleti'nin nüfusunun önemli bir kesimi gayrimüslimlerden oluştuğu için Fatih Sultan Mehmet gayrimüslimlere önemli haklar tanımıştır. Özellikle Ortodoks Hristiyanların Osmanlı Devleti'ne bağlılığının sağlanması için çaba harcanmış; böylece Katolik dünya karşısında Ortodoks Hristiyanlarının Osmanlılar yanında yer alması sağlanmıştır.

Sonuç olarak burada anlatılanlar ve anlatılmayanlar birlikte değerlendirildiğinde Fatih Sultan Mehmet hukuk tarihimizde önemli yere sahip olan bir Osmanlı Padişahı olarak öne çıkmaktadır.